

2019:22

Västra Torups kyrka

Renovering av kyrktornet

Antikvarisk medverkan 2019

Åsa Eriksson Green

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Tomegapsgatan 22
223 50 Lund

www.regionmuseet.se

© 2019 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-rapport 2019:22

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Omslagsfoto: Nytt fönsterbleck på kyrktornet i Västra Torup.

Samtliga bilder i rapporten är tagna av Regionmuseet i Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, om inte annat anges.

Administrativa uppgifter

Objekt	Västra Torups kyrka
Socken	Västra Torups socken, 1150
Kommun	Hässleholms kommun
Län	Skåne
Länsstyrelsens beslut	2017-08-10, dnr 433-17703-2017
Regionmuseets dnr	K12.30-263-17
Beställare	Tyringe pastorat
Projektör/Arkitekt	Itark Arkitektkontor AB
Generalentreprenör	Bröderna Bergström Byggnads AB
Underentreprenör	AB Kvidinge plåtslageri
Antikvarisk medverkande	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom Åsa Eriksson Green
Genomförandetid	mars-juni 2019
Slutbesiktning	2019-06-13
Rapport granskad av	Emelie Petersson

Historik med relevans för ärendet

Västra Torups kyrka ska ha uppförts under sent 1100-tal av en lokal storman. Kyrkan omfattade ursprungligen långhus, kor och halvrund absid. Västtornet tillkom på 1860-talet då en omfattande renovering av kyrkan genomfördes. Vid samma tillfälle revs det södra vapenhuset och sydporten murades igen. Kring år 1900 byttes långhusets kvadratiska fönster ut till rundbågiga likt de som redan fanns i tornet. Västportalen försågs vid samma tillfälle med en omfattning med trappstegsgavlar i enlighet med tidens ideal. Fasadrenoveringar har genomförts på kyrkan med ungefär tio års intervall sedan åtminstone 1930-talet.

Torntakets ursprungliga täckning är okänd, men från 1968 finns dokumentation som berättar att taket kompletterades med skifferplattor och plåttäckningar i koppar. Detta indikerar att torntaket var täckt med skiffer. Skiffertäckningen ersattes 1972 av kopparplåt. På solbänkarna under blindingarna på torngavlarna återfanns spår av skiffertäckning vid renoveringen 2007. Solbänkarna var då i dåligt skick och gjöts om i sin helhet.

1994 genomfördes en yttre renovering och det påpekades att framförallt västfasaden var i behov av omputsning. År 2007 renoverades tornfasaderna och hela norra tornfasaden putsades om från grunden. Vid renoveringen upptäcktes en för tornet ursprunglig portal bakom den befintliga. Portalen hade ett tympanonfält med ett murat och putsat kors vilket avgränsades med tre tegelsprång. Fynden dokumenterades (*se Regionmuseets rapport 2007:82*) men täcktes återigen av den senare tillkomna portalen. Kring 2014 ska sockeln ha lagats och målats. År 2016 genomfördes en akut reparation

av plåttäckningen på torntaket och långhusets norra takfall. Det visade sig att takets infästning blivit dålig med åren och vid starka vindar lyfte det från takfallet.

Utförda åtgärder

Tak och plåtarbeten

Den äldre takplåten och underbrädningen revs. Takstolarna närmast murkrönen var delvis rötskadade och kompletterades. Ny underbrädning av 22 mm råspont av furu har täckts med papp och med falsad kopparplåt. Plåtformatet är något mindre än på den tidigare koppartäckningen vilket gör hela täckningen mer stabil. Två ventilationshuvor finns i den övre delen av varje takfall. Mot gavlarna har mötet mellan mur och plåt tätats med en mjukfog av fabrikat *Danaseal 552*, baserat på silikon- och polyuretan. Tidigare befintlig taklucka är borttagen. Fotrännan är uppbyggd med rostfri plåt istället för med trä.

På solbänkarna under torngavlarnas blindingar har en droppnäsa av vit aluminiumplåt monterats för att förbättra vattenavrinningen och därmed minska nedsvärtning och algpåväxt - med förhoppningen att det ska förlänga underhållsintervallen av fasaden. Plåten har frästs in i den del som gjöts 2007. Materialvalet gjordes för att tillägget ska vara så diskret som möjligt.

Mursmygarna vid ljudluckorna har sedan tidigare avtäckningar av kopparplåt. Anslutningen mot muren var dock bristfällig med springor mellan plåt och mur där vatten enkelt kunde rinna in. Alternativet att göra nya plåttäckningar övervägdes men beslutet föll på att istället foga springorna med mjukfog för att hindra vatteninträning, eftersom plåtarna i övrigt är i gott skick. Längst ner på ljudluckorna sitter små bleck som överkragar och skyddar ljudluckornas karmar. Dessa har justerats och i ett par fall förlängts för att förhindra att vatten läcker in i tornet. Det runda fönstret ovan entrépartiet har fått ett fönsterbleck av kopparplåt som täcker samtliga tre språng.

Puts

I projektets inledning var avsikten att knacka ner all puts på västra, och eventuellt även på södra, fasaderna. När ställningarna restes och en närmare besiktning kunde göras konstaterades att putsen satt mycket bra. Församlingen har heller inte upplevt några problem interiört på grund av den hårda putsen varför man beslutade att enbart ta ner skadad och lös puts och laga upp fasaden. På tornets västra fasad togs putsen ner på nedre delen av fasaden, ungefär till samma höjd som portalomfattningen. Eftersom projektet hade utgått från en total omputsning fick materialvalet nu anpassas till det befintliga underlaget. All grundning, utstockning och lagning har gjorts med hydrauliskt kalkbruk och målning har gjorts med kalkfärg våt, i vit kulör. Norra och östra fasaderna har målats två gånger och de västra respektive södra fasaderna tre gånger. Före avfärgning har fasaderna tvättats med Algmedel, fabrikat Grönfri. Allt kalkbruk är av fabrikat *STO Scandinavia*.

Västporten

Västporten har dubbla panelbeslagna dörrblad och omges av en murad och spritputsad omfattning från år 1900. Putsen på portalomfattningen hade en relativt omfattande skadebild, i synnerhet ytorna in mot trappan. Skadorna kan ha uppkommit av mekanisk åverkan från att dörrbladen slagits upp för hårt, men möjligtvis även av saltning vintertid. Portalomfattningen knackades ren från all puts. Efter grundning och utstockning har omfattningen, efter församlingens önskemål, slätputsats. Några källor om huruvida portalomfattningen ursprungligen varit slät- eller spritputsad har inte gått att finna. Omfattningen har avfärgats likt den övriga fasaden med undantag av kolonnerna och rundbågen över tympanonfältet. Dessa var sedan tidigare målade med linoljefärg i en mycket svag, grön kulör och har målats på samma sätt igen (NCS S2005-Y). Dörrbladen har strukits med linolja och gångjärnen målats med svart linoljefärg. Handledaren på portens södra sida hade rosttat loss ur sin infästning i muren. Stiftet till handledaren har därför ersatts med ett nytt. Handledarna har målats med svart linoljefärg. Linoljefärg av fabrikat Engwall och Claesson.

Målning

Fönstren av gjutjärn liksom ankarjärnen i fasaden har målats med svart linoljefärg. Ljudluckorna av trä i tornets övre del har målats med brun linoljefärg, NCS S 6030-Y30R. Linoljefärg av fabrikat Engwall och Claesson.

lakttagelser under restaureringen

Kyrkans övriga tak, över långhus och kor, visar upp en del skador som kommer att behöva åtgärdas. Fram till dess är det viktigt att församlingen håller regelbunden koll på kyrkans vind, i synnerhet i samband med regnväder, så att inga läckage uppstår.

Avvikelser från arbetshandlingar

- Putsen har lagats istället för att tas ner fullständigt.
- Kalkfärg våt har använts istället för hydraulisk kalkfärg.
- En vit aluminiumplåt har frästs in i solbänken under tornets blindingar.
- Det runda fönstret ovanför entrén har försetts med fönsterbleck.
- Ventilationsöppningar har gjorts i plåttaket.
- Portalen har slätputsats istället för att spritputsas.
- Mjukfog har använts för att täta i övrigt välfungerande plåttäckningar på fönsterbleck.
- Mjukfog har använts för att täta mellan mur och takplåt vilket inte förankrats i gemensamt beslut.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Åtgärderna har genomförts med hänsyn till kyrkans kulturhistoriska värde. Material och metoder har valts med utgångspunkt i redan befintliga material på tornet samt med tanken att förlänga underhållsintervallen på svåråtkomliga fasadpartier. De genomförda åtgärderna har säkrat kyrkans klimatskal.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

- 2017-06-22 Förfrågningsunderlag/arbetshandling
- 2017-08-10 Länsstyrelsens beslut
- 2019-03-06 Protokoll byggmöte 1
- 2019-05-03 Protokoll byggmöte 2
- 2019-06-13 Materialspecifikation
- 2019-06-13 Slutbesiktningsprotokoll

Kristianstad 2019-08-27

Åsa Eriksson Green

Bildbilaga

Västra Torups kyrka inför renoveringen. Vid första byggmötet höll ställningarna på att resas. Observera den omfattande svärtningen på framförallt tornets västra fasad. De två övre bilderna på denna sida visar skador på portalomfattningen; mekaniska skador liksom svärtning, putsbortfall och sandande puts.

Den övre bilden visar kyrkans södra och västra fasader. Den nedre bilden visar norra respektive västra fasaden. Den norra tornfasaden putsades om i sin helhet år 2007 och är i synbart bättre skick än övriga sidor.

Västra Torups kyrka – renovering av kyrktornet

Överst till vänster visas den bristfälliga fogen mellan det gamla plåttaket och de putsade gavlarna. Överst till höger har taket rivits och rötskadade delar av takstolen har kommit i dagen. Rötskadade delar har bytts ut mot trä lika befintligt.

Längst ner till vänster en överblick över det gamla plåttaket. På bilden längst ner till höger jämför församlingens representant det gamla plåtformatet med det nya, mindre formatet.

Det nya koppertaket är på plats. Det mindre plåtformatet gör hela taktäckningen stabilare och mindre känsligt för bl.a. stark vind.

Västra Torups kyrka – renovering av kyrktornet

Fasaderna har blästrats och rengjorts med alg-medel. Den gjutna kanten som visas i den nedre bilden till vänster göts som droppnäsa efter en äldre förlaga år 2007. Bilden till höger visar en vitmålad aluminiumplåt som nu kompletterar den gjutna droppnäsan för bättre avrinning. Förhoppningen är att förbättrad avrinning ska minska problemen med algpåväxt på fasaderna.

Ovan detaljbilder av det nya koppartaket. Ständrännan har en ram av rostfri plåt inuti, istället för trä. Träramarna har ofta blivit rötskadade och har setts som en svag punkt i taktäckningen.

Bilden till vänster visar en av de nymålade ljudluckorna.

Den övre bilden visar en av ljudluckornas plättäckningar vid renoveringens början. Kopparplåten är hel och i gott skick men anslutningen mot fasaden ger möjlighet för vatten att tränga in mellan plåt och fasad. Den nedre bilden visar samma plåtbleck nu med en tät mjukfog mellan puts och plåt. Det är okänt hur länge mjukfogen håller sig elastisk nog att kompensera anslutningens brister.

De övre bilderna visar det runda fönstrets på tornets västra fasad under, respektive efter, renovering. Ett nytt plätbleck som täcker de tre murade sprängen ska säkra vattenavrinningen. De nedre bilderna visar västporten efter avslutat renovering. Pelarna och rundbågen har målats i en svagt grön linojefärg liksom tidigare, puts-skador och handledare har reparerats och dörrbladen ojlats.

Regionmuseets E-rapportserie 2019

Kulturmiljö

1. Felestad kyrkogård, Felestad sn, VP, Rebecca Olsson, 2019
2. Torrlösa kyrkogård, Torrlösa sn, VP, Rebecca Olsson, 2019
3. Sireköpinge kyrkogård, Sireköpinge sn, VP, Rebecca Olsson, 2019
4. Norra Vrams kyrka – installation av brandlarm, N Vrams sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018–2019
5. Glimmebodagården – installation av luftvärmepump, Brösarps sn, AM, Anna Rabow, 2018
6. Dalby kyrka, förhallen – invändiga åtgärder, Dalby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018
7. Tåstarps kyrka – taktäckning, Tåstarps sn, AM, Petter Jansson och Anna Rabow, 2016–2018
8. Gustav Adolfs kyrka – invändig renovering och ny solskyddstextil, Helsingborg, Maria Sträng, 2018
9. Västra Vrams kyrka – Uppdatering VP, Västra Vram sn, Linn Ljunggren, 2019
10. Linderöd kyrka – Uppdatering VP, Linderöd sn, Linn Ljunggren, 2019
11. Äsphults kyrka – Uppdatering VP, Äsphult sn, Linn Ljunggren, 2019
12. Östra Vram – Uppdatering VP, Östra Vram sn, Linn Ljunggren, 2019
13. Fredriksdals herrgård – invändig renovering, tillgänglighetsanpassning och utrymningstrappa, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2018-2019
14. Banckska villan – Kv. Ruuth 52, Helsingborg, VP, Anna Rabow, 2019
15. Bjällerups kyrka – utvändigt renovering, Bjällerups sn, AM, Anna Rabow, 2019
16. Hörja kyrka – Uppdatering VP, Hörja sn, Linn Ljunggren, 2019
17. Lokstallarna Kristianstad – Nu och i framtiden, VP, Kristianstad sn, Helene Stalin Åkesson och Kali Olsson, 2018-2019
18. Kviinge kyrka – omputsning tornet, Kviinge sn, AM, Linn Ljunggren, 2019
19. Silvåkra kyrka – åtgärder på valv, kalkmåleri och tillgänglighetsanpassning av vindar, Silvåkra sn, AM, Kerstin Börjesson, 2019
20. Burlövs kyrka – invändig renovering, Burlöv sn, AM, Petter Jansson, Kerstin Börjesson, 2016-2019
21. Gunnestorps mölla – renovering av fönster, hätta och spira, Väsby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2019
22. Västra Torups kyrka – renovering av torn, Västra Torups sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2019

